

Zdzisław Jedynek

Inskrypcje w kościele franciszkanów w Bytomiu

W kościele św. Wojciecha (dawniej św. Mikołaja) w Bytomiu znajdują się dwie płyty nagrobne, które są wmurowane w ściany – jedna w zakrystii dla księży (tablica Kamieńskiej), a druga w sąsiednim pomieszczeniu (tablica średniowieczna). Tablica średniowieczna była pierwotnie w posadzce i zamykała wejście do krypty grobowej. W niniejszym artykule zamieszczam zdjęcia obydwu tablic.

Płyta średniowieczna została wykonana z różowego piaskowca, jaki występuje w okolicach Olkusza. Tekst tej tablicy, zachowanej tylko we fragmencie, jest niemal całkowicie nieczytelny, ale wydaje się, że napis jest następujący:

A[NN]O DOM[IN]I MILL[ESI]MO QVINGENTESIMO VEN[TESI]MO
OCTAVO... [Roku Pańskiego 1528...]

Bardzo zły stan zachowania i uszkodzenia mechaniczne pozwalają jedynie na wysuwanie mniej czy bardziej prawdopodobnych hipotez w tym zakresie. Wcześniej Urszula Zgorzelska i Bernard Szczech odczytali ten napis jako:

[P]ro pio [d]omi[n]o Marti[n]o [...] sabb[a]to¹

Treść w pierwszej wersji wydaje się bardziej prawdopodobna. Trudno natomiast byłoby zinterpretować drugie odczytanie. Może to być płyta nagrobna mieszkającego w tutejszym klasztorze świątobliwego zakonnika Aleksego (Alek-sandra) ze Spisza (zmarłego w 1528 roku)².

Ponieważ płyta znajduje się w pomieszczeniu sugerującym dawną kaplicę, można przypuszczać, że jest to owa połamana przez żołnierzy Mansfelda w 1627 roku płyta nagrobna zmarłego w opinii świętości tutejszego zakonnika – Aleksego ze Spisza. Do takiego przypuszczenia skłania fakt pieczołowitego sklejenia

¹ U. Zgorzelska, *Inskrypcje bytomskie*, „Magazyn Bytomski”, t. 6: *Szkice z dziejów Bytomia*, Bytom 1984, s. 31–33.

² W. Krause, *Ein heiligmäßiger Mann in Beuthen*, „Aus dem Beuthener Lande”, Jg. 4. 1927, s. 37–38.

kawałków płyty w trakcie odbudowy kościoła po tym najeździe. O płycie tej wspomniano w rejestrze szkód wówczas wyrządzonych w kościele i klasztorze, spisanych przez komisję wyznaczoną przez sąd ziemski³.

Płyta nagrobna z I połowy XVI wieku – prawdopodobnie franciszkanina bytomskiego Aleksego ze Spisza. Fot. Z. Jedynak

³ Na temat zniszczeń w tym kościele i połamaniu płyty nagrobnej zob. artykuł Zdzisława Jedynaka w niniejszej publikacji.

Natomiast płyta Jadwigi Kamieńskiej z d. Gosławskiej zrobiona jest z czarnego marmuru wydobywanego w Dębniku koło Krzeszowic. Umieszczony na niej napis został przypuszczalnie wykonany w warsztacie kamieniarskim w Krakowie. Nie wiadomo, kto był autorem tak rozbudowanego w treści łacińskiego tekstu. Przypuszczalnie został on ułożony przez jednego z franciszkanów. Płyta Kamieńskiej zachowała się w stosunkowo dobrym stanie, ponieważ pochodzi już z czasów po zniszczeniach wywołanych przez żołnierzy Mansfelda w 1627 roku.

Płyta Jadwigi Kamieńskiej stanowiła epitafium wmurowane w ścianę. Tekst tej tablicy został również odczytany przez U. Zgorzelską i B. Szczecha⁴. Przytaczając za nimi tekst napisu, dokonują weryfikacji pewnych fragmentów.

Wacław Starszy Kamieński (ze Świętochłowic na Kamieniu)⁵, mąż Jadwigi, pełnił urząd starosty ziemskiego co najmniej od sierpnia 1628 roku, o czym świadczy pismo od Jana Koszembora w sprawie Jana Ozorowskiego⁶. Jadwiga Kamieńska z d. Gosławska zmarła w 1638 roku. Małżeństwo z Wacławem trwało przez trzydzieści lat. Była ona może siostrą lub bliską krewną Katarzyny Ozorowskiej, z d. Gosławskiej z Bebelna⁷ wymienionej w dokumentach bytomskich w dniu 5 III 1628 roku⁸.

Wacław i Jadwiga Kamieńscy byli protektorami (kolatorami) kościoła franciszkanów w Bytomiu⁹, który od początku XVII wieku był jedynym kościołem katolickim w mieście, a dziedziczne Świętochłowice znajdowały się na terenie parafii bytomskiej i dlatego tutaj zostali pochowani. Obydwoje, a także ojciec lub brat Jadwigi Krzysztof Gosławski z Bebelna na Klimontowie¹⁰ byli świadkami występującymi w dokumencie fundacji w dniu 16 IX 1614 roku przez Katarzynę Salomonową kaplicy Bractwa Św. Anny w kościele parafialnym w Mysłowicach¹¹. Kamieńscy pozostawali niewątpliwie w bliskich kontaktach z Salomonami posiadającymi Mysłowice i Bogucice, ponieważ byli właścicielami położonej wówczas również na terenie księstwa pszczyńskiego Kuźnicy Boguckiej (Katowic)¹².

Także później Kamieńscy byli związani z kościołem franciszkanów w Bytomiu. 4 X 1674 roku Wacław Młodszy Kamieński, syn Wacława Starszego, jako sędzia ziemski bytomski (*iudex terrae Bythomiensis*) był patronem Bractwa

⁴ U. Zgorzelska, *Inskrypcje bytomskie...*, s. 31–33.

⁵ Nazwisko wskazuje, że tytułatura powinna być odwrotna, ale jednak w dokumentach Kamieńscy sami określali się w ten sposób. Kamień – ob. dzielnica Piekar Śl.

⁶ Przed 5 VIII 1628 – Archiwum Państwowe w Katowicach, Zbiór dokumentów Archiwum Miejskiego w Bytomiu, sygn. 2612 [dalej: APKat, Zbiór dok AM Byt].

⁷ Bebelno – ok. 15 km na południe od Włoszczowy.

⁸ 5 III 1628. Ożarówce – APKat, Zbiór dok AM Byt, sygn. 2603.

⁹ Księga tego bractwa zachowała się w Bibliotece Śląskiej w Katowicach (Zbiory Specjalne, sygn. 611 III). Zob. artykuł Antoniego Barciała zamieszczony w niniejszej publikacji.

¹⁰ Ob. dzielnica Sosnowca.

¹¹ L. Musioł, *Materiały do dziejów Wielkich Katowic (1299–1799)*, Katowice 1936, nr 27, s. 81–88.

¹² U. Zgorzelska, *Inskrypcje bytomskie*, s. 32–33.

Szkaplerznego N. Marii Panny, właśnie wtedy powołanego do życia z inicjatywy gwardiana Konstanego Plichty przy tymże kościele¹³.

Potem, 16 sierpnia 1695 roku, Karol Józef Kamiński był wybrany patronem odnowionego tegoż Bractwa Szkaplerznego NMP w tym kościele. Żona tegoż Kamińskiego, Zuzanna, była przełożoną kobiet należących do bractwa (*priorissa*).

Płyta nagrobna Jadwigi Kamińskiej z d. Gosławskiej posiada następujący napis:

EPITAFIVM [GE]NEROSAE AC NOBILI[SSIMAE] HEDVIGIS GOSLAVS[KA] VXORIS MA[GNIFIC]I [ET] GENER[OS]I DOMIN[I] VENCESLAI KAMIENSKI [A]MORIS CON[IVGALIS] E[R]GA [AFF]ECTVM [FA]CTVM VIGORE [...]IAM HEDVIGIS [...] [NATA] [GOSLAVSKA] [SVEN]TOHLOVI PROGENITA FVIT IN VIVIS C[ARITATIS] [IVRAMENTI] CENIS [...] SANCTAE IVDICIAE [AVREA] SVI FIDA VIRTVTVM [...] ME SCIERVM [...] SVI [...] [CO]MES FIDEI SEMPER CVLTRIXQ[VE] TONANTIS CHRISTO AETHERNE REGNAT IN STATV CONIVGALI VIXIT ANNIS TRIGINTA [OB]IT SEXTA APRILIS ANNO MILLESIMO [SEX]CENTESIMO TRIGESIMO OCTAVO.

W tłumaczeniu polskim tekst ten brzmi następująco:

Epitafium dostojnej i szlachetnej Jadwigi Gosławskiej, żony dostojnego i szlachetnego pana Wacława Kamińskiego. Wykonane zostało z mocy miłości małżeńskiej [...] dla Jadwigi z domu Gosławskiej, dziedziczki Świętochłowic. Była za życia wierna świętej przysiedze małżeńskiej [...] i zawsze głośną czcicielką wiary w Chrystusa odwiecznego króla. W stanie małżeńskim przeżyła trzydzieści lat.

Zmarła szóstego kwietnia tysiąc sześćset trzydziestego ósmego roku.

Obydwie przedstawione tablice nagrobne stanowią ciekawy przykład napisów epigraficznych tak skromnie zachowanych w Bytomiu¹⁴. Płyta Jadwigi Kamińskiej posiada rozbudowany napis. Tablica średniowieczna jest bardzo zniszczona, ale może być płytą nagrobną cieszącą się tutaj opinią świętości Aleksego ze Spisza.

¹³ W Bibliotece Śląskiej zachował się rękopis (Zbiory Specjalne, sygn. 611 III) – księga wpisów do tego bractwa. Informacja o Wacławie Kamińskim jako patronie bractwa znajduje się na karcie 3 tej księgi. Księgę sporządził, ujmując w niej kopie wpisów z 1674 roku Jan Kuznitius (Kuźnik?) w 1695 roku. Posiada ona ozdobne inicjały i kaligraficznie wypisane karty tytułowe odnośnie założenia w 1674 i 1695 roku.

¹⁴ Oprócz tych dwóch zachowało się tylko epitafium Jakuba Długonikła (Dluhonikla) z 1636 roku, przechowywane w Muzeum Górnośląskim (J. Drabina, *Historia Bytomia*, Bytom 1994, s. 86–87) i epitafium Marianny Guttman (z d. Hauck) z 1681 roku w kościele NMP (U. Zgorzel-ska, *Inskrypcje nagrobne...*, s. 34; Z. Jedynak, W. Ślęzak, *Kościół Najświętszej Marii Panny w Bytomiu*, Bytom 1994, s. 6, il. 10).

Epitafium Jadwigi Kamińskiej z d. Gosławskiej, zmarłej w 1638 roku Fot. Z. Jedynak